

congregatis omnibus in ecclesia, benedictionem accipiant. Eodemque modo hebdomadarius, vel quilibet rerum dispensatores; sed dum pro necessitate aliqua monasterii diriguntur, duo fratres spirituales ac probatissimi eligantur. Adolescentuli autem vel nuper conversi a tali ministerio removendi sunt, ne aut infirma aetas carnis desiderio polluat, aut rudis conversatio ad sæculi desiderium revertatur.

3. Monachus, dum ad aliquod monasterium mittitur visitandum, quandiu cum eis fuerit, ad quos destinatus est, ita eum ibi oportet vivere, sicut reliquum cœtum sanctorum videt, propter scandalum, scilicet, et perturbationem infirmorum.

CAPUT XXIV.

De defunctis.

1. Transeuntibus de hac luce fratribus, antequam sepeliantur, pro dimittendis eorum peccatis, sacrili-

darii, vel quarumlibet rerum dispensatores, sive dum promoventur, sive dum recedunt. Propter necessitatem aliquam monasterii duo fratres spirituales comprobatissimi eligantur, qui ad urbem, vel ad possessionem (villam, curtem) mittantur. Adolescentuli autem, etc. Menardus vehementer laudat has institutiones, seu regulas. AREV.

CAP. XXIV. N. 2. De more antiquo offerendi sacrificium pro mortuis, sive de igne purgatorio ex mente Isidori vide Isidoriana, cap. 25, n. 17 et 18, et not. ad lib. de Ordine creaturarum, c. 14, n. 15. Menardus, pag. 217, multa in hanc sententiam congerit ex sancto Augustino, Cassiano, concilio Braecarensi, Aurelianiensi, Yasensi et n., etc. Recenset alios auctores qui præter exsequias in die obitus meminere diei tertii, septimi, noni, trigesimi et quadagesimi. Præterea beatus Ægil, abbas Fuldensis, quod in Concordia regularum, loc. cit., notatur, instituit ut pro fratribus defunctis anniversariæ preces et missæ quotannis die sancti Iguanii martyris agerentur. Sanctus Hugo, abbas Cluniacensis idem statuit fieri feria quinta post octavas Pentecostes. Alii alium diem designarunt. AREV.

3. Et majora præcepta Patrum per omnia observentur, Goth., sed non convenit cum præfatione. GRIMALD.

Ibid. In Concordia regularum, ut majorum præcepta patrum, quod Menardo quoque displicuit. Post hoc ultimum caput in nonnullis Mss. adijcitur caput

cium Domino offeratur. Corpora 556 fratrum uno sepelienda sunt loco, ut quos viventes charitatis tenuit unitas, morientes unus locus amplectatur.

2. Pro spiritibus defunctorum altera die post Pentecosten sacrificium Domino offeratur, ut beatæ vitæ participes facti, purgatiores corpora sua in die resurrectionis accipiant

3. Hæc igitur, o servi Dei, et milites Christi, contemptores mundi, ita vobis custodienda volumus, ut majora præcepta potius servetis. Suscipite igitur inter illa et hanc admonitionem nostram, humili corde custodientes quæ dicimus, libenter sumentes quod dispensamus; quatenus et vobis de fructu operis sit gloria, et nobis pro ipsa admonitione postulata proveniat venia. Deus autem omnipotens custodiat vos in omnibus bonis, et quomodo cœpit, sic et confirmet gratiam suam in vobis. Amen.

aliud *De regula devotarum*, de quo egi in Isidorianis, cap. 71, n. 28 et seqq. Ita autem se habet. *Sententia de regula devotarum.* « Nemo ad eas vadat visitandas, nisi qui habet ibi matrem, vel sororem, aut filiam, et propinquas, et consobrinas, sive matrem filiorum suorum. Si autem necessitas fuerit ut videant eas, ut antequam renuntiarent sæculo, et intrarent in monasterio, paterna eis debetur auctoritas, aut aliqua causa manifesta est, mittent eum his probata virum ætatis, ac vitæ, videbunt eas, et pariter revertentur. Nemo vadat ad illas, nisi quos supra diximus. Si eas videre voluerint, primum faciant nuntari patri monasterii, et ille mittet ad seniores, qui ad ministerium virginum delegati sunt. Qui occurrent eis, et cum ipsis videbunt, quas necesse habuerint, cum omni disciplina et timore Dei. Cumque eas viderint, non eis loquentur de rebus sæcularibus. Quicumque de his mandatis præterierit, absque ulla retractatione negligentia, atque contemptus agat publice penitentiam, ut possidere valeamus regna cœlorum. » Forte, *possidere valeat regna cœlorum.* In Isidorianis etiam, loc. cit., dixi, in nonnullis Mss. post caput regulæ devotarum addi constitutionem 14 concilii in Hispanensis, cui Isidorus præfuit, quæ est *de monasteriis virginum, ut a monachis tueantur*, et legi potest in ipso concilio descripto in Appendice 4, ad Isidoriana, pag. 525, ac propterea hoc loco prætermittitur. AREV.

SANCTI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

ISIDORI LEUDEFREDO EPISCOPO.

557 Domino meo Dei servo Leudefredo episcopo Isidorus.

1. Perlectis sanctitatis tuæ litteris, gavisus sum

Epist. 1. N. 1. Citatur a Gratiano, dist. 25. Pro fraterno, al. paterno. PEREZ.

Ibid. Multa quæ ad hanc epistolam illustrandam pertinere possunt, explicata jam sunt in Isidorianis, cap. 73, num. 5 et seqq., ubi etiam suspiciones quorundam exposui, qui dubitarunt an epistola hæc ge-

D quod optatam salutem tuam earum relatu cognovi, de iis autem quæ in consequentibus insinuare eloquii tui sermo studuit, gratias ago Deo, quod sollicitudinem officii pastoralis impendis, et qualiter ecclesiastica officia ordinentur perquiris. Et licet omnia

nuina sit Isidori. Relegendi etiam sunt libri Officiorum sancti Isidori, qui in eodem argumento versantur. Epistolas, ut existant in Editione Graliana, quam sequimur, collegit, notisque nonnullis illustravit vir in primis doctus Joannes Baptista Perez. AREV

prudentiæ vestræ sint cognita, tamen quia affectu A
fraterno me consulis, ex parte qua valeo expediam,
et de omnibus Ecclesiæ gradibus, quid ad quem
pertineat eloquar.

2. Ad ostiarium namque pertinent claves ecclesiæ,
ut claudat et aperiat templum Dei; et omnia quæ
sunt intus extraque custodiat, fideles recipiat, ex-
communicatos et infideles rejiciat.

3. Ad acolythum pertinet præparatio luminario-
rum in sacrario, ipse cereum portat, ipse suggesta,
pro Eucharistia subdiaconis calicem præparat.

4. Ad exorcistam pertinet exorcismos memoriter
retinere, manus super energumenos et catechumenos
exorcizandos imponere.

5. Ad psalmistam pertinet officium canendi, di-
cere benedictiones, psalmos, laudes, sacrificii B
responsoria, et quicquid pertinet ad cantandi peri-
tiam.

558 6. Ad lectorem pertinet lectiones pronun-
tiare, et ea quæ prophetæ annuntiaverunt populis
prædicare.

7. Ad subdiaconum pertinet calicem et patenam
ad altarium Christi deferre, et Levitis tradere, eisque
administrare; urceolum quoque, et aquamanilem, et
manutergium tenere, et episcopo, et presbyteris, et
Levitis pro lavandis ante altarium manibus aquam
præbere.

8. Ad diaconum pertinet assistere sacerdotibus,
et ministrare in omnibus quæ aguntur in sacramen-
tis Christi, in baptismo scilicet, in chrismate, in pa-
tena et calice; oblationes inferre, et disponere in
altario, componere mensam Domini, atque vestire,
crucem ferre, prædicare Evangelium et Apostolum.
Nam sicut lectoribus Vetus Testamentum, ita diaco-
nibus Novum prædicare præceptum est: ad ipsum
quoque pertinet officium precum, recitatio nominum;
ipse præmonet aures ad Dominum habere, ipse hor-
tatur clamore, pacem ipse annuntiat.

9. Ad presbyterum pertinet sacramentum corporis
et sanguinis Domini in altari Domini conficere, ora-
tiones dicere, et benedicere populum.

10. Ad episcopum pertinet basilicarum consecratio,

9. In Codic. Vat. 3788, ut in Isidorianis, loc. cit.,
n. 10, indicavi, quædam proferuntur ex dictis beati
Isidori ad Laudefredum episcopum, quæ hic escri-
bere juvat potius quam ad appendices rejicere. Ad
presbyteros pertinet sacramentum corporis et san-
guinis Domini altari Dei conficere, et orationem di-
cere, et benedicere dona Dei. Itaque per omnes
horas canonicas indeclinabiliter in sancta ecclesia
perseverent, ut opus Dei digne et infucate perficiatur
ab eo cui committitur, verens sententiam illius
Sapientis, ubi dicitur: *Maledictus qui opus Dei ne-
glexerit fecerit*; atque præceptis episcopi sui obtem-
perando, non aliqua accidia aut scurrilitate torpeant,
sed reminiscantur quod labia sacerdotis eu tollunt
scientiam. Debent etiam assidue in ecclesia stare, ac
providere ne desit Eucharistia Christi propter indr-
mos. De infirmis quoque debent providere, ne forte
sine confessione vel confirmatione sanguinis Domini
nostri Jesu Christi moriantur. Confectiones autem
peccantium religiosissime recipere, et exinde per

unctio altaris, confectio chrismatis, ipse prædicta
officia et ordines ecclesiasticos constituit, ipse sa-
cras virgines benedicit; et dum præsit unusquisque
in singulis, hic tamen est in cunctis. Hi sunt ordines
et ministeria clericorum, quæ tamen auctoritate
pontificis **559** in archidiaconi cura, et primicerii,
ac thesaurarii sollicitudine dividuntur.

11. Archidiaconus enim imperat subdiaconibus et
Levitis, ad quem ista ministeria pertinent: ordinatio
vestiendi altaris a Levitis, cura incensi, et sacrificii
deferendi ad altare, cura subdiaconorum de subin-
ferendis ad altare in sacrificio necessariis, sollicitudo
quis Levitarum Apostolum et Evangelium legat,
quis preces dicat, seu responsorium in Dominicis
diebus, aut solemnitatibus. Sollicitudo quoque paro-
chitanorum, et ordinatio, et jurgia ad ejus pertinent
curam; pro reparandis diœcesanis basilicis ipse sug-
gerit sacerdoti; ipse inquirat parochias cum jussione
episcopi, et ornamenta, vel res basilicarum paro-
chitanarum, gesta libertatum ecclesiasticarum episcopo
idem defert.

12. Collectam pecuniam de communione ipse ac-
cipit, et episcopo ipse defert, et clericis partes pro-
prias ipse distribuit. Ab archidiacono nuntiantur epi-
scopo excessus diaconorum; ipse denuntiat sacerdoti
in sacrario jejuniorum dies, atque solemnitates; ab
ipso publice in ecclesia prædicantur. Quando autem
archidiaconus absens est, vicem ejus diaconus se-
quens adimplet.

C 13. Ad primicerium pertinent acolythi, et exor-
cista, psalmista, atque lectores, signum quoque
dandum pro officio clericorum, pro vite honestate,
et officium meditandi, et peragendi sollicitudo. Le-
ctiones, benedictiones, psalmum, laudes, offertorium,
et responsoria quis clericorum dicere debeat; ordo
quoque et modus psallendi in choro pro solemnitate
et tempore; ordinatio pro luminariis deportandis; si
quid etiam necessarium pro reparatione basilicarum,
quæ sunt in urbe, ipse denuntiat sacerdoti; epistolas
episcopi pro diebus jejuniorum parochitanis per
ostiarium iste dirigit; clericos quos delinquere co-
gnoscit iste distringit: **560** quos vero emendare

jussione pontificis magna illis debet esse cura. Ad
Christianos quoque et infantes baptizandos, et ad
succurrendum omnia a presbyteris in ecclesia fiunt.
Hæc, ut dixi in Isidorianis, addita sunt Isidoro, non
minus quam ea quæ de archidiaconis, ad num. 12,
Perezus exscripsit. AREV.

11. AL., refert, pro defert. PEREZ.

12. Post archidiaconi officium ante primicerium
in uno Complutensi Codice, leguntur hæc: *Archipre-
sbyter vero se esse sub archidiacono, ejusque præceptis,
sicut episcopi sui, sciat obedire; et (quod specialiter ad
ejus ministerium pertinet) super omnes presbyteros in
ordine positos curam agere, et assidue in ecclesia stare,
et quando episcopi sui absentia contigerit ipse vice ejus
missarum sobemnia celebret, et collectas dicat, vel cui
ipse injunxerit.* Quæ in reliquis Codicibus non sunt,
neque ex Isidoro, sed ex concilio Toletano ab aliis
citantur. Vid. notat. ad Gratian. et fragmenta concil.
Toletan. PEREZ.

13. AL., cantandi, pro meditandi. PEREZ.

non valer, eorum excessus ad agnitionem episcopi defert. Basilicarios ipse constituit, et matriculas ipse disponit. Quando autem primicerius absens est, ea, quæ prædicta sunt, ille exsequitur, qui ei aut loco est proximus, aut eruditione in his expediendis intentus.

14. Ad thesaurarium pertinet basilicarii et ostiarii ordinatio, incensi cura, chrismatis cura conficiendi, baptisterii ordinandi, præparatio sacrificii de his quæ immolanda sunt; ad eum venient de parochiis pro chrismate; cereos et oblationes altaris ipse accipit a populo; ipse colligit per ecclesias cereos in festivitibus. Ad eum pertinent ornamenta, et vestimenta altaris, quidquid in usu templi est, sub ejus ordinatione existit, vela et ornamenta basilicarum quæ in urbe sunt, et non habent presbyterum, ipse custodit. De candetis autem et cereolis quotidianis quidquid superest in basilicis, basilicarius per singulos menses huic deportat. Ex quibus thesaurarius dat quartam basilicario, tres reliquas partes dividit æqualiter sibi cum primicerio, et presbytero, qui missam celebrat in eadem basilicam.

15. Ad œconomum pertinet reparatio basilicarum, atque constructio, actiones ecclesie in judiciis vel in proferendo, vel in respondendo, tributis quoque acceptio, et rationes eorum quæ inferuntur. Cura agrorum et culturæ vinearum, causæ possessionum, et servitium stipendia clericorum, viduarum, et devotarum pauperum; dispensatio vestimenti, et victus domesticorum clericorum, servitium quoque, et artificum, quæ omnia cum jussu et arbitrio sui episcopi ab eo implentur.

16. Hæc sunt quæ vel a majoribus per officiorum ordines distributa sunt, vel consuetudine ecclesiarum in unumquemque servata. Nec aliquid ex his nostri iudicii deputes, nisi quod aut ratio docuit, aut vetustatis antiquitas sanxit.

17. Patrem autem monasterii, unde innotuistis, illum præferri oportet, quem sancta vita et probitas morum commendat, quique dum subiectus existit, fraus in illo non fuit. Huic juste gratia eumulatur, dicente Domino: *Quia in pauca fuisti fidelis, in multa*

14. *In eadem basilicam; al., in eadem basilica.*
AREV.

17. De electione abbatis monasterii agitur in Regula monach., cap. 2. AREV

Epist. II. N. 1. *Quaternionem regularum.* Intelligit, ut puto, et dixi in Isidorianis, cap. 71, num. 1, regulam, quam pro monachis Isidorus scripsit. In Editione epistolarum Isidori ad Braulionem apud Riscum hæc et ordine secunda, cui ejusdem Risci hæc apponitur nota: « *Per Maurentionem primicerium.* Sic Editi quos viderim; lego tamen *primicerium*, aut *primicerium*. De primicerii dignitate mentio fit in concilio Emeritensi, cap. 10 et 14, et in Toletano xv, in subscriptionibus, et in Compostellano, cap. 1. Ad hujus officium spectabat oblationes clericis distribuere secundum uniuscujusque dignitatem, et virtutem. De primiceriatu vero videsis Isidorum epist. ad Laudefredum Cordubensem episcopum. » In hac epistola, num. 13, vocatur primicerius, alii dicunt *primicerium*, alii *primicerium*, alii *primicerium*. Prima nominis origo videtur esse *primicerius*; ita enim

A te constituam (Matth. xxv, 21). Qui vero adhuc sub regimine positus improbe vixit, 561 et fratribus fraudem facere non pertimuit, hic prælatus licenter ac libere majora et deteriora committet, dum se in potestate et libertate aspexerit.

18. De talibus enim dicit Apostolus: *Sed vos injuriam facitis, et hoc fratribus. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt (I Cor. vi, 8)?* Sed nobis ista sufficiat dicere tibi, quod Deo dignum existimas adimple. Post hæc autem precari tuam sanctitatem non desino, ut pro me intercessor apud Dominum existas, ut, quia meo vitio lapsus sum, per te remissionem consequar peccatorum.

EPISTOLA II.

ISIDORI BRAULIONI ARCHIDIAcono.

B In Christo charissimo, et dilectissimo filio, Braulioni archidiacono, Isidorus.

1. Dum amici litteras, charissime fili, suscipis, eas pro amico amplecti non moreris. Ipsa est enim secunda inter absentes consolatio, ut si non est præsens qui diligitur, pro eo litteræ amplectentur. Direximus tibi annulum propter nostrum animum, et pallium pro amicitiarum nostrarum amietu, unde antiquitas hoc traxit vocabulum. Ora igitur pro me, inspiret tibi Dominus ut merear adhuc in vita videre te. Et quem mœstificasti abeundo, aliquando iterum lætifices te præsentando. Quaternionem regularum per Maurentionem primicerium direximus. De cetero autem opto tuam semper cognoscere salutem, dilectissime mi domine, et charissime fili.

EPISTOLA III.

ISIDORI BRAULIONI ARCHIDIAcono.

562 In Christo charissimo et dilectissimo fratri Braulioni archidiacono Isidorus.

1. Quia non valeo te frui oculis carnis, perfruar saltem alloquiis, ut ipsa amici sit consolatio incolumem litteris cognoscere quem cupio videre. Utrumque bonum esset, si liceret; sed vel mente de te reficiat, si corporali obtutu non valeo. Dum pariter essemus, postulavi te, ut mihi decadem sextam sancti Augustini transmitteres; pasco ut quoquomodo me cognitum ei facias.

dicebatur primus cujusque classis, quasi primus in ceram, seu tabulam relatus. Plura de his Ducangius AREV.

D Epist. III. N. 1. *Decadem sextam.* Bollandiani, tom. II, Martii, pag. 658, divinarum facile non posse dicunt quenam sancti Augustini opuscula in ista decade continerentur, cum oblitterata sit ejusmodi divisionis memoria. Sed recte reponit Riscus non esse dubitandum sextam Augustini decadem esse Augustinæ explanationis in Psalmos certam partem, eam nempe quæ complectitur a psalmo LI ad LX. Nam totum Augustini commentarium in decades fuisse aliquando distributum, et Cassiodorus in suo prologo ad Psalmos testatur, et aliquot mss. Codices ostendunt, ut constat ex prælatione Maurinorum ad tom. VI operum Augustini. Certe in bibliotheca Vaticana exstant etiamnum nonnulli Codices, quibus per decades psalmodum explanatio sancti Augustini in eos distribuitur; et in quodam privilegio Ordonii II, apud Florezium, tom. XIV Hisp. sacr., pag. 370, fit mentio decadis psalmodum. Felix quoque, in Vita Juliani

2. Misimus vobis Synonymorum libellum, non pro id quod alicujus utilitatis sit, sed quia eum volueras. Commendo autem hunc puerum, commendo et metipsum, ut ores pro me misero, quia valde languet et infirmitatibus carnis, et culpa mentis. In utroque tuum presidium posco, quia per me nihil meror; de cætero pete ut dum vita comite portitori ad nos regredi fuerit opportunitas, vestris nos jubeatis lætificare cloquiis.

EPISTOLA IV.

ISIDORI MASSONÆ EPISCOPO.

563 Domino sancto meritisque beato Massonæ episcopo Isidorus.

1. Veniente ad nos famulo vestro viro religioso Nicetio, litteras honorificentiae vestrae nobis detulit, in quibus agnitio salutis vestrae nihilominus perpauit maxime per eum portitorem, ejus lingua epistola vivens erat. Unde pro salute vestra gratiarum actionibus Deo nostro repensis, in quantum valuit mediocritas nostra vice inquisitionis studio poscentes meritorum vestrorum suffragiis divinis vos commendare conspectibus.

2. Verum quod sequenter in epistolis venerabilis fratrensis vestrae innotuit, nulla est in hujusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda, quod alibi legitur in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post poenitentiam, alibi, post hujusmodi delictum, nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum.

3. Haec enim diversitas hoc modo distinguitur: illos enim ad pristinos officii gradus redire canon praecipit, quos poenitentiae praecessit satisfactio, vel digna peccatorum confessio; at contra ii qui neque a vitio corruptionis emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum quod admittunt etiam vindicare quadam superstitiosa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis recipiunt.

4. Ergo ita est utraque dirimenda sententia, ut meminit decadis vel decadem psalmorum sancti Augustini. Riscus illa verba, *quoquomodo me cognitum ei facias*, aliena esse asserit a mente Isidori, et prorsus inepta. Qui enim fieri poterat ut Braulio Isidororum cognitum faceret Augustino, ante duo propemodum saecula mortuo? Itaque restituendum censet, *ut quoquomodo mihi cognitam eam (decadem) facias*. Malim autem, *me cognitum ejus facias*, scilicet ejus decadis; nam cognitum pro gnaro et perito Isidoriano aeo usurpabatur, ut ignotus pro ignaro. Sic lib. in Etymolog., cap. 4, n. 3: *Quorum figuras non nisi noti notus artis scienter solvere possunt*. Et Braulio, in Vita sancti Isidori: *Non ignotus divinarum humanarumque scientiarum merito erit*. Vide Isidoriana, cap. 3, num. 16. Verum retineri quoque potest *me cognitum ei facias*, ut in libro de Vir. illustr., cap. 34, quibus incogniti sumus. Pro *decadem* in Grialii Editione est *decadam*; sed fortasse contra mentem Editoris id accidit. AREY.

2. Pro id quod; forte pro eo quod. AREY.

Epist. iv. N. 1. Massoni, citatur haec epist. a Gratian., dist. 50, c. Domino sancto, et 53, q. 2, e. Hoc ipsum. Fuit autem Massona, sive Massana, sive Masson, sive Massanus, sive Massenus, Emeritensis episcopus, qui primus subscribit in concil. Tollet. in Pro Nicetio, al. Vincentio. Et pro perpauit, al. praepauit, vel apparuit. PEREZ.

A necesse sit illos restaurari in locum honoris, qui per poenitentiam reconciliationem **564** meruerunt divinae pietatis. Ii neque immerito consequuntur adeptae dignitatis statum, qui per emendationem poenitentiae receptis noscuntur vitae remedium. Id enim, ne forte magis ambiguum sit, divinae auctoritatis sententia confirmetur.

5. Ezechiel enim propheta sub typo praevicatriciis Jerusalem ostendit post poenitentiae satisfactionem pristinum posse restaurari honorem. *Confundere* (inquit), o Juda, et porta ignominiam tuam. Et post paululum: *Et tu, inquit, et filiae tuae revertimini ad antiquitatem vestram* (Ezech. xvi, 52). Quod dixit, *confundere*, ostendit post confusionem, id est, peccati opus, debere quemque erubescere, et pro admisis sceleribus verecundam frontem humi prostratam demergere, pro eo quod dignum confusionis perpetraverit opus.

6. Deinde praecipit ut portet ignominiam, id est, debonationem nominis, sive dignitatis, et revertatur ad antiquitatem suam. Ergo dum quisque post opera confusionis suae confunditur, atque ignominiam depositionis suae cum humilitate portaverit, revocari secundum prophetam ad priorem statum poterit. Item Joannes evangelista angelo Ephesi Ecclesiae inter caetera simile quiddam scribit: *Memor esto unde cecideris, et age poenitentiam, et prima opera tua fac, alioquin veniam tibi, et movebo candelabrum tuum de loco suo* (Apoc. ii, 5).

C 7. In angelo Ecclesiae praepositum utique, id est, sacerdotem ostendit, juxta Malachiam, qui dicit: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et lex requiritur ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (Malach. ii, 7). Praepositus ergo lapsus in vitium per evangelistam monetur, ut memor sit unde ceciderit, et agat poenitentiam, et prima opera faciat, ut non moveatur candelabrum ejus.

Ibid. Pro hac epistola ad Massonam, ejusque doctrina defensionem adornavi in Isidorianis, cap. 75, n. 11 et seqq. In exordio satis inter se exemplaria discrepant. In nonnullis magis ad grammaticae regulas: *Veniens ad nos famulus vester vir religiosus Nicetius... detulit*. Sed retineri potest cum vetustissimis mss. *Veniente, etc.*, ex his quae dixi ad Sedulium, lib. iv, vers. 8:

Nam quidquid natura negat, se iudice, praestat.

Pro vice inquisitionis, etc. alii inquisitioni vestrae studium respondere, poscentes, etc. AREY.

2. In lapsu corporali. Quae ante haec leguntur in quibusdam libris: *Idem in canone Ancyritani concilii, cap. 19, inserta et margine sunt, neque enim apud Raban., neque in aliis melioris notae Codicibus reperuntur*. PEREZ.

Ibid. Innotuit pro notum fecit, ut alibi jam notatum. AREY.

4. Alii adeptae, pro adeptae, et confirmatur, pro confirmetur. AREY.

6. Deinde praecipit, etc. Hic locus alio atque alio modo legitur, eodem tamen sensu. *Opera tua fac, vox tua non est apud Raban., est tamen in vet. Cod., et apud Ambros.* PEREZ.

Ibid. Al., suae tugens cum humilitate. AREY.

8. Nam candelabrum doctrina sacerdotalis, vel honor potestatis, quem gestat, intelligitur, juxta quod scriptum est apud Samuelem in damnationem Heli: *Oculi ejus coligaverant, nec poterant videre lucernam Dei, antequam exstingeretur* (I Reg. III, 2); lucerna quippe Dei fuerat, quod dignitate sacerdotali pollens, justitiæ claritate fulgebat; exstinctam propheta asserit, dum ob scelera filiorum sacerdotii potestatem meritorumque lumen amisit. Candelabrum ergo, sive lucerna sacerdotis (quæ intelliguntur charismata honoris) tunc penitus juxta Joannem exstinguitur, vel novetur, quando post delicti casum, neglecta pœnitentia, admissa scelera non desuntur.

9. Non enim dicit: *Pro eo quod cecidisti, commovebo candelabrum tuum; sed, nisi pœnitentiam egeris, movebo candelabrum tuum.* Ergo ad quemque præpositum peccantem, si prævenit pœnitentia delicti, utique sequitur venia, et reparatio meriti. Et in Proverbiis scriptum est: *Qui abscondit scelera sua, non dirigitur; qui vero confessus fuerit, et dereliquerit ea, misericordiam consequetur* (Proverb. XXVIII, 13).

10. Nam et ipsum, quod canonum censura post septem annos remeare pœnitentem in statum pristinum præcipit, non ex electione proprii arbitrii sancti Patres, sed potius ex sententia divini judicii sanxerunt. Nam legitur quod Maria soror Moysi prophetissa, dum obtreactionis adversus Moysen incurrisset delictum, illico stigmatè lepræ perfusa est; cumque peteret Moyses ut emundaretur, præcepit eam Deus extra castra septem diebus egredi, atque post emendationem rursus eam in castra admitti (Num. XII).

11. Maria ergo, soror Aaron, caro intelligitur sacerdotis, quæ cum superbiâ dedita, sordidissimis corruptionum contagiis maculatur, extra castra septem diebus, id est, extra collegium sancte Ecclesiæ septem annis projicitur, qui post emundationem vitiorum loci, sive pristinae dignitatis recipit meritum.

12. Ecce in quantum valui, concilii Ancyritani antiquam et plenam auctoritate sententiam sacris testimoniis plane explanavi, ostendens enim posse restaurari in proprio honore, qui per pœnitentiæ satisfactionem novit propria delicta deslere: qui vero neque luget quæ gessit, sed lugenda sine ulla pudore religionis, vel timore judicii divini committit, eum nullo modo posse ad pristinum gradum restaurari.

13. In finem autem epistolæ hujus hoc adjiciendum putavi, ut quotiescunque in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius concilii magis teneatur sententia, cujus antiquior aut potior exstat

8. Alii, nam candelabrum angeli doctrina, etc. Et, mentisque, pro meritorumque. Vulgata, nec poterat videre; lucerna Dei antequam, etc. AREV.

EPIST. V, N. 1. Forte redundat vox *Hispalensem*. PEREZ.

Ibid. Vehementer dubitant nonnulli an genuina sit hæc epistola. Rationes quæ genuinam eam esse probant videri possunt in Isidorianis, cap. 74, num. 1 et seqq., quæ etiam ad explanationem epistolæ facere

A auctoritas. Datum pridie Kal. Mart., anno tertio regni domini nostri gloriosissimi Witerlei regis.

EPISTOLA V.

ISIDORI HELLADIO ALIISQUE EPISCOPIS.

566 Dominis meis et Dei servis Helladio cæterisque qui cum eo sunt coadunati episcopis Isidorus.

1. Afficimur lacrymis, compungimur stimulis peccatorum nostrorum, cum ruinam fratris agnoscamus, quia sicut de salute lætitia, ita de periculo animæ gemitus est. Cognovimus enim Hispalensem Cordubensis ecclesiæ sacerdotem in pontificali culmine carnali labe dilapsum, et de altitudine honoris in profundo flagitiorum flenda ruina demersum; et quia vobis sollicitudo pastoralis incumbit, vestroque judicio delinquentium errores discutiendos censura divina disposuit, dicens: *Sacerdotes stabunt in judiciis meis, et judicabunt inter sanctum et pollutum* (Ezech. XLIV, 24), hanc igitur vocem Domini cognoscentes, cum effusione lacrymarum vestram sanctitatem deposcimus, ut idem lapsus sancto cœni vestro præsentatus, agnito a vobis confessionis eloquio, synodali sententia a gradu sacerdotii deponatur.

2. Melius est illi ut temporaliter judicetur a vobis, quam æterno damnetur judicio. Levior est illi presentis temporis ignominia, quam futura gehennæ tormenta. Sciat enim se amisisse nomen, et officium sacerdotis, qui meritum perdidit sanctitatis. Quapropter judicii vestri decreto pœnitentiæ perpetuè flagitia perpetrata lamentatione deploret; plangat sacerdotii cultum, quem male vivendo perdidit; lugeat animæ suæ statum, quem tanto putredinis cœno coinquinavit; fortasse porriget illi manum quandoque Spiritus sanctus, ut per dignam satisfactionem mereatur peccatorum remissionem. Pro me quoque deprecor, sanctissimi sacerdotes, ut pietatem divinam exorare dignemini, ut immemor malorum meorum, quibus et ipse collapsus sum, a peccatorum vinculo, quibus huc usque sum colligatus, dissolvat, et fructum indulgentiæ vestris meritis tribuat.

EPISTOLA VI.

ISIDORI CLAUDIO DUCI.

567 Dilecto in Christo filio Claudio duci Isidorus.

1. Catholicæ strenuitatis tuæ suscipiens schedulas, Domini nostri Jesu Christi omnipotentiam collaudamus, qui de prosperis tuis successibus et triumphis Ecclesiæ sanctæ suæ misericorditer in præsentî do inimicis triumphare largitur. Te quidem me piis urgente petitionibus, tuis inquisitionibus respondere, lætor in Domino, quia ea quæ sunt de fide catholica, sollicite perquiris. Ad id ergo quod objecisti primo,

possunt. AREV.

EPIST. VI, N. 1. Ad hunc Claudium scribit Greg., lib. VII, regist. ep. 124. PEREZ.

Ibid. Plerique affirmant, præcipue heterodoxi, epistolam ad Claudium Isidori fetum genuinam non esse. In Isidorianis, cap. 74, num. 9 et seqq., argumenta attuli, quibus hæc epistola Isidoro asseritur; multa quoque exposui, quibus eadem epistola illustrari potest. AREV.

prætermisiss plurimis rationibus, tibi rationabiliter ac simpliciter respondemus.

2. Sic nos scimus præesse Ecclesiæ Christi, quatenus Romano pontifici reverenter, humiliter et devote, tanquam Dei vicario, præ cæteris Ecclesiæ prælatis specialius nos fateamur debitam in omnibus obedientiam exhibere. Contra quod quemquam procaciter venientem, tanquam hæreticum, a consortio fidelium omnino decernimus alienum. Hoc vero non ex electione proprii arbitrii, sed potius auctoritate Spiritus sancti habemus firmum, ratumque credimus, et tenemus.

3. Si vero (quod absit) infidelis sit non manifeste, in nullo læditur obedientia nostra, nisi præceperit contra fidem. Præterea pravis prælatis obediendum in jussionibus bonis Dominus præcipit, ubi dicit: *Quod dicunt, facite, eorum prava opera præcipit evitanda, cum subjungit: Quod autem faciunt, nolite facere* (Matth. xxii, 5). In dubiis etiam præceptis, pravis prælatis obediendum est, quandiu eos Ecclesia toleraverit, nisi ex manifesta prælati infamiatione in præcepto juste possit hæresis suspicio provenire. De similibus quoque illaqueationibus idem videtur. In præceptis manifeste malis nullatenus est obediendum, etiam bonis prælatis, quia quandoque Deus occultat majori quod revelat minori.

4. Item nobis insinuare curasti quorundam Græcorum objectionem, 568 quod in Nicæna vel Constantinopolitana synodo sub anathemate prohibitum legitur in Symbolo, et in illo sancti Athanasii de fide catholica diminueri vel addere aliquid; atque ideo quidam ex Græcis Latinos proterve nituntur reprehendere, quod in professione sanctæ fidei Deo corde et ore decantent: *Qui ex Patre Filioque procedit*, cum in prædictis conciliis fuerit positum *ex Patre procedit*, et sancta Romana Ecclesia ex Patre Filioque Spiritum sanctum procedere approbat atque credit.

5. Quæ supradicta prohibitio, si subtiliter et recte perspicitur, omnis ambiguitas removetur; cum enim addere, seu diminueri prohibuit, de re contraria intellexit, cui sententiæ illud Apostoli congruit: *Si quis vobis aliud evangelizaverit, præter id quod accepistis a nobis, anathema sit* (Galat. 1, 9). Et Joannes Apostolus ait: *Si quis venerit ad vos, aliam doctrinam afferens, non eum recipiatis, neque ei ave dixeritis* (II Joan. 1, 10). Cum dixit aliam doctrinam, hæresim præcavendo, absque ambiguitate de doctrinæ contrarietate nobis voluit demonstrare.

6. Plura quidem alia prædicaverunt apostoli, martyres et Ecclesiæ orthodoxi doctores; sed quia non contraria, prohibitio apostolica hujusmodi non intelligitur contraire, eo quod sint ad unum veritatis lineam tendentia. Cum ergo de similibus idem constet esse judicium, patet procul dubio prædictarum senten-

4. *Quorundam Græcorum objectionem, etc.* Hinc petitur argumentum ne hæc epistola auctorem habeat

tiarum prohibitiones de contrarietate hæreseum esse recipiendas.

7. Spiritum vero sanctum esse Patris, et Filii, et a Patre, et a Filio mitti, atque procedere ab utroque, sanctæ Scripturæ testimoniis clarius demonstramus. Apostoli verba sunt hæc: *Si spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis*, et cætera (Coloss. 11, 12). Et alibi: *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra* (Galat. 14, 6). Ecce manifeste patet apostolicis verbis Spiritum sanctum esse Dei Patris suscitantis a morte, et Dei Filii suscitati, qui non tres dii, sed unus est credendus, et adorandus, sicut Moyses testatur: *Audi, inquit, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est* (Deut. vi, 4).

8. A Patre Spiritum sanctum mitti, Dominus in Evangelio loquitur dicens: *Paracletus Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia* (Joan. xiv, 26). Et quod mittatur a Filio, ipsa veritas dicit: *Cum venerit Paracletus, quem ego vobis mittam a Patre* (Joan. xv, 26). His itaque plenarie declaratur, sancti Spiritus missionem a Patre esse, 569 et a Filio. A Patre nempe Spiritus sanctus procedere ostenditur, cum dicitur: *Spiritus veritatis, qui a Patre procedit* (Joan. xv, 26); a Filio vero, cum post resurrectionem suam insufflavit, et discipulis suis dixit: *Accipite Spiritum sanctum* (Joan. xx, 22).

9. Isaias etiam in persona Patris dicit: *Spiritus a facie mea egredietur*. Dei Patris verbum, vel facies Unigenitus ejus est, homo enim per faciem a nobis agnoscitur, et Deus Pater per Filium innotuit mundo; unde Filius ait: *Pater, manifestavi nomen tuum, hominibus, quos dedisti mihi* (Isai. lvi, 56). Et illud: *Notum feci eis nomen tuum, et notum faciam* (Joan. xvii, 6, 26). Possumus ad hæc latius probanda plura inducere; sed forsitan, cui non sufficienti ista, multa non proderunt ad salutem, quia animalis homo non percipit ea quæ Dei Spiritus sanctus (I Cor. 11, 14), arbitrans esse stultitiam quæ dicuntur, et quia profecto hoc ex contemptu ignorantia provenit, ignorans ignorabitur.

10. Dum autem sanctæ Trinitatis personas loquendo distinguimus, summopere curemus ne individuum, ac simplicissimam essentiam unius Dei dividere videamur. Sed quid sit illud ineffabile Patris generare, illud etiam inestimabile Filii nasci, generari, vel exire; atque illud incomprehensibile Spiritus sancti a Patre et Filio mitti, vel procedere, et cætera, quæ hujusmodi de personarum varietate dicuntur, si non capimus mente, capiamus fide, ut salvi esse perpetuo mereamur.

11. Ecce brevitate qua valui tuis inquisitionibus satisfacere. Sed quod subjecisti, habere te hæreticos, cum quibus assidue disputas, et quos ad fidem catholicam studas revocare, laudamus zelum, sed audaciam reprehendimus. Dicit namque Scriptura di-

Isidorum, sed alium longe posteriorem, cui difficultati facere satis loc. cit. conatus sum. AREV.

vina : *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea* (Eccli. xiii, 1). Cave igitur, dilectissime fili, ut quia Deus triumphalibus trophæis armorum strenuitate prostratis inimicis te fecit victoriosum, hæreticis suasionibus ignominiose ne victus succumbas; te enim laborante eos ab errore mortis eruere, ipsi iuvigilant te in præcipitum erroris demergere, a quorum confabulatione vel solatio quemlibet Christicolam, tanquam a lethifero veneno, sub obstestatione divini iudicii præcipimus abstinere, nisi fuerit in divinis præceptis experientia operum probatus, et sacris eruditus Scripturis.

12. Testamur igitur coram Deo, monemus, et quidquid possumus, hortando præcipimus, ut quam citius eos, zelum Dei legis 570 exercens, nisi catholicam professi fuerint veritatem, a te repellas, atque dicta eorum et objectiones nobis scribendo mittere non moreris. Deo teste fraternitatem dilectionis tuæ in visceribus Jesu Christi amplectimur charius; et singula, quantum Deus dederit, ad salutem animæ et tui corporis honestatem determinabimus, sacris ea fulciendo auctoritatibus, ut falsitas veritati cedat, et Ecclesiæ Christi gloria roboretur, et crescat. Memento communis nostri doctoris Leandri, et ejus fidem atque doctrinam pro viribus imitare, ut in præsentibus bonis perfrui, et in futuro cælestium bonorum participationem valeas adipisci. Amen. Ora pro me; donec Dominus ut animæ, corporis, fidei et honoris tibi servata integritate, merear te videre de cætero, mi Domine et charissime fili.

EPISTOLA VII.

ISIDORI REDEMPTO ARCHIDIAcono.

Dilecto filio in Christo Redempto archidiacono Isidorus.

1. Multis non modo ecclesiasticis, verum etiam hujus periuri regni præpeditis negotiis, prout optamus, tuæ charitatis quæstionibus ad præsens satisfacere non valemus. Verum, quia, impellente charitate, omnibus sumus debitores, ex parte qua valeo pareo dilectioni tuæ, ad inquisita compendiose respondere paratus. Innotuisti quippe nobis, in animo tibi versari scrupulum, eo quod orientalis Christi Ecclesia ex fermentato pane, occidentalis ex azymo sacratissimi corporis sacramentum conficere consuevit; et quia ipsi Orientales Latinos super hoc reprehendere non verentur, illud etiam animo tuo insedit, quod illi sericos pannos, nos autem lineos, quos *corporalia* dicimus, ad ornamenta tanti sacrificii exhibemus.

2. Scias itaque eorum jam dictis consuetudinibus minime nos opponere reprehensionis obstaculum, quandiu eas Romana Ecclesia duxerit tolerandas, maxime cum non sint de essentia, sive substantia sacramenti. De substantia sacramenti sunt verba Dei a sacerdote in sacro prolata ministerio, scilicet, *Hoc est corpus meum*, panisque frumenti et vinum, cui

consuevit aqua adhiberi, quia 571 utrumque de latere Christi, videlicet, sanguis et aqua profluxit. Cætera vero pertinent ad decorem sacramenti, futurorum exemplum, ad nostram et eorum humiliationem, atque in Dei laude exercitationem, et cum prædictorum facta fuerit consecratio, non, ut quidam putant in docti, sub panis specie sola caro Christi, et in calice tantummodo sumitur sanguis; sed in utroque Deus et homo, in corpore glorificato totus et integer Christus, integer Christus in calice, panis vivus, qui de cælo descendit, totus est in utroque.

3. Ipse est panis qui reficit, non deficit; panis qui totus a singulis sumitur, et in nulla sui parte minuitur; visibilis angelis, fide non dubia creditur a nobis miraculose et invisibiliter totus in sumentibus singularis, et integra sui essentia visibiliter totus semper regnat in cælis; quia vero Orientales Romanorum, sive nostras consuetudines impudenter obtractando reprehensionis abolitione impugnare nituntur, ad arina divini oraculi concurrentes nos, quantum poterimus, easdem defendere veritate prævia insurgemus.

4. Dominus enim noster Jesus Christus, quando discipulis corporis sui mysterium agendum tradidit, non legitur accepisse panem fermentatum, vel azymum, sed accepit panem, et dedit discipulis suis, dicens: *Hoc est corpus meum; hoc facite, quotiescunque sumitis, in meam commemorationem* (Luc. xxii, 19). Legitur tamen præcepisse Dominum Moysi ut pascha cum azymis panibus et lactucis agrestibus manderetur, et apud quemcunque Hebræorum fermentatus panis per septem dies paschæ inveniri posset, occideretur (Exod. xii). Dominus igitur noster pascha secundum legem celebravit, et in cæna suum corpus sub panis et vini specie discipulis edendum tradidit, et eis eundem conficiendi tradidit potestatem, atque panem azymum cum quo pascha agebatur obtulit.

5. Similiter sacratissimum corpus ejus non legitur pannis sericis, vel laneis, sed mundis liuteaminibus in sepultura involutum fuisse. Ergo, cujus mysterium passionis et sepulturæ, eum quotidie immolando, geritur in altare, a tramite recto deviare non possunt, qui in pane azymo, vino et aqua, additis et mundis, sanctisque liuteaminibus, secundum consuetudinem Ecclesiæ Romanæ corporis et sanguinis Domini sacrosanctum sacrificium student conficere. Videtur etiam Dominus nobis favere in Exodo dicens; *Non 572 immolabis, inquit, super fermento sanguinem hostiæ mee*

6. Quod etiam de vase agitur ligneo fictili, vel metallino, quo agitur immolatio sacrificii, quia nullus evangelistarum expresse ostendit ejusmodi fuerit, ad legis videtur recurrendum potius auctoritati, quia in ministerio tabernaculi, aut domus Dei nulla vasa sacræ unctionis oleo delibuta leguntur

Epist. vii. Hæc epistola ad Redemptum multo magis suspecta plerisque videtur. In Isidorianis, loc. cit., ea omnia protuli quæ ad eam illustrandam per-

tinent, rationesque proposui quibus Isidoro possit asseri. AREV.

lignea, vel fictilia, sed magis ex metallo erant. Dominus etiam quæque de melioribus sibi offerri præcepit, et tabernaculum testimonii cum maxima diligentia auri et argenti mira pulchritudine adornare. De Salomonico templo quid? Re vera idem. Quod si cæremonialia illa, quæ umbra erant veritatis futuræ, quibus pecudum carnes immolabantur, vel sanguis, tanto voluit Deus decore perfrui, quanto magis sacrum altare, sanctumque vas, in quo ipsa veritas, scilicet unigenitus Deus, quotidie Deo Patri offertur, quanto honore, reverentia, gloria et decore debent studio et diligentia adornari!

7. Liquide patet tam inæstimabile sacrificium in vase luteo, vel ligneo, nisi necessitate urgente, vel cogente inopia, offerre turpe ac vile, præsumptuosum esse et temerarium, quod potest justo examine reprobari. Sed forsitan objicis pannum sericum pretiosorem esse lineo, et ideo magis divinis usibus aptum. Ad quod nos in utroque Testamento dicimus candorem vestimæ maxime approbari, eo quod in eo mentis sinceritas requiratur, quam constat inter cæteras virtutes Deo esse gratiosorem, ad quam pervenire cupienti charitati vestræ, ut pateat clarius, sacræ Scripturæ testimoniis ostendamus.

8. Dicit enim, omni tempore sint vestimenta tua candida, et Domini sacerdotes Ephod lineo excellentiæ causa erant superinduti. Evangelium etiam in transfiguratione Dominica, quod apparuerint vestimenta Domini tanquam nix, evidenter testatur; et in Apocalypsi, qui in conspectu Agni stabant, et qui sequuntur ipsum quocumque terit, stolis albis prohibentur amicti, et quam plurima alia. Quis inter pannos mundus ut lineus, cui ex ablutione frequentior candor augetur, eum in sericis magis ex eadem offuscari videatur? Mentis autem munditiam nullatenus esse intelligas ubi infidelitas viget. non enim est conventio Christi ad Belial.

9. De incongruitate vero grammaticæ locutionis, quæ in Veteri Testamento reputatur, vel Novo, respondemus, verba cœlestis oraculi non subjacent Prisciani regulis, vel Donati, et quamvis sit analogia scienda, usus præ omnibus æmulandus est. Dummodo sententia a veritate non discrepet, et a sanctorum Patrum vestigiis nullatenus recedendum. Lucide habes, fili charissime, in quam partem tui animi intellectum debeas inclinare, atque tui cordis scrupulum super hoc omnino deponere. Dilligenter per omnia inspicere, et reperies, sacræ Romanæ Ecclesiæ consuetudines a divinis auctoritatibus in nullo aliquatenus deviare. Pro me ad Dominum orare, quæso digneris.

Epist. viii. N. 1. Hic fuit Eugenius secundus successor Justii. PEREZ.

Ibid. Minorem esse rationem dubitandi de hac epistola quam de præcedenti ad Redemptum dixi in Isidorianis, cap. cit. 74, num. 52, sed ita tamen, ut concluderem denique, quatuor prædictas epistolas, ad Claudiannum, ad Heliadium, ad Redemptum, et ad

EPISTOLA VIII.

ISIDORI EUGENIO EPISCOPO.

Domino charissimo et virtutibus inclyto Eugenio episcopo Isidorus.

1. Vestræ sanctitatis litteras per nuntium suscipiens Verecundum, rerum omnium Conditori grates impendimus, quod Ecclesiæ sanctæ suæ mentis et corporis vestri valetudinem conservare dignatur; atque ad inquisita pro modulo parati satisfacere, exoramus orationum vestrarum suffragiis ab ærumnis opprimentibus a Domino sublevari. Verum quod in quibusdam quæstionibus venerabilis vestra fraternitas, licet vos non ignoremus peritos, me compulit respondere, majoris sententiæ innodatio, nisi ex dispensationis articulo a minori nequaquam valeat enodari, sed potius ab inferiori prolata, a superiore jure mediante cassetur. Orthodoxi quidem Patres Spiritus sancti auctoritate prævia sanxerunt; aliter autem quolibet astruente, sicut est vestra prudentiæ cognitum, pravum suborietur, scilicet gloriatio securis contra eum qui secat in eam (Isai. x, 15).

2. Quod vero de paritate agitur apostolorum, Petrus præminet cæteris, quia a Domino audire meruit: *Tu vocaberis Cêphas, tu es Petrus* (Joan. 1, 42), et cætera, et non ab alio aliquo, sed ab ipso Dei et virginis filio honorem pontificatus in Christi Ecclesia primus suscepit. 574 Cui etiam post resurrectionem Filii Dei ab eodem dictum est: *Pasce agnos meos* (Joan. xxi, 15), agnorum nemine Ecclesiarum prælatos notans. Cujus dignitas potestatis etsi ad omnes catholicarum episcopos est transfusa, specialius tamen Romano antistiti singulari quodam privilegio, velut capiti, cæteris membris celsius permanet in æternum.

3. Qui igitur debitam ei non exhibet reverenter obedientiam, a capite sejunctus, Acephalorum schismati se reddi obnoxium, quod sicut illud sancti Athanasii de fide sanctæ Trinitatis sancta Ecclesia approbat, et custodit, quasi sit hujusmodi articulus: *Quod nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.* Hæc vestræ dulcissimæ charitati breviter præbavi, considerans illud philosophi pauca sufficere sapienti.

EPISTOLA IX.

ISIDORI BRAULIONI EPISCOPO.

Domino meo et Dei servo, Braulioni episcopo, Isidorus.

1. Omni desiderio desideravi nunc videre faciem tuam, et utinam aliquando impleret Deus votum meum, antequam moriar. Ad præsens autem deprecor ut commendes me Deo orationibus tuis, et, ut in hac vita spem meam impleat, et in futura beatitudi-

Eugenium, saltem dubias esse. Ut sensus commodus eratur, fortasse legendum est, *jure mediante cassetur, ut orthodoxi Patres, etc.* AREV.

Epist. ix. N. 1. Epistolas Isidori ad Braulionem, et hujusmodi illum genuinas esse, nemo inficias iveri. AREV.

is tuæ consortium mihi concedat. *Et manu sua.* **A**vus Domini Braulio Isidoro : in Domino fruar te, lucerna ardens, et non marcescens !

Ora pro nobis, beatissime domine et frater.

EPISTOLA X.

BRAULIONIS EPISCOPI ISIDORO.

Domino meo et vere domino, Christique electo, Isidoro, episcoporum summo, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

1. O pie domine, et virorum præstantissime, sera est inquisitio et tarde data mihi scribendi optio, quia peccatis meis ingruentibus non modo sterilitatis vel inopiæ malo, verum etiam luis et hostilitatis, quominus inquirerem, horribili sum præpeditus incursu.

2. Nunc autem etsi mille necessitatibus, mille curis attritus, post longum miseræ tempus, veluti ab improbi soporis, ut ita **575** dixerim, gravedine suscitatus, istius meæ suggestionis affatibus dependere præsumo salutis obsequium, et cordis et corporis humilitate prostratus, imprecans excellentissimam tuæ beatitudinis potestatem, ut peculiarem famulum, quem pio illo sacræ dignationis intuitu semper habuisti susceptum, usque in finem habere jubeas commendatum.

3. Nam et ego (Christus novit) gravi dolore dis-erucior, quod, emenso tempore tam prolixo, vel nunc vestrum non mereor videre conspectum, sed spero in illum qui non obliviscitur misereri, nec repellit in finem, quia exaudiet precem pauperis, et vestro me miserum repræsentabit aspectui. Suggero sane, et omnimoda supplicatione depono, ut librum Etymologiarum, quem jam, favente Domino, audivimus consummatum, promissionis vestræ memores, servo vestro dirigere jubeatis, quia, ut mihi sum conscius, magna ibi ex parte servi tui postulatione sudasti. Et ideo in me primum existe munificus; sic in sanctorum cœtibus et felix habearis, et prius.

4. Gesta etiam synodi, in qua Sintharius examinis vestri igni etsi non purificatus, invenitur tamen de-coctus, quæso ut vestro instinctu a filio vestro domino rege nobis dirigantur cito. Nam et nostra ejus sic flagitavit gloriam suggestio, quia multum in concilio pro investiganda opus est veritate. De cætero Creatoris altissimi pietatem efflagito, ut coronam beatitudinis vestræ pro integritate fidei et statu Ecclesiæ suæ longo tempore præcipiat conservare, meque inter oblatrantia præsentis mundi varia et innumerabilia discriminata munitum reddat tuæ intercessionis gratia, ac, reconditum in gremium memoriæ tuæ, tutum ab omni tempestate peccati oratu vestro efficiat Trinitas sacratissima. *Et manu sua.* Ego ser-

EPIST. X. N. 1. Notandum quod Isidorus in titulo epistolæ episcoporum summus dicitur. Pro ingruentibus alii habent exigentibus, et addunt: verum etiam pestis, mortalitatis luis, etc. De hac epistola vide Isidoriana, c. 21 et 48. AREV.

2. Gravedine. Al., gravitudine. AREV.

3. Alii, ut libros Etymologiarum, quos... audimus consummatos, etc. AREV.

EPIST. XI. N. 1. Pittacium. In Glossis Isidorianis, Pictatum, epistola brevis et modica. Pictatiuncula,

EPISTOLA XI.

ISIDORI BRAULIONI EPISCOPO.

Domino meo, et Dei servo Braulioni episcopo Isidorus.

1. Quia te incolumem cognovi, gratias Christo egi; et utinam **576** cujus cognovi salutem in hoc corpore aspicerem et visionem! Quid autem mihi evenit pro peccatis meis, manifestabo, quia non fui dignus tua perlegere eloquia, statim ut accipi pittacium tuum, puer regius ad me venit, dedi cubiculario meo illud pittacium; et confestim ambulavi ad principem, ut postea perlegerem et rescriberem.

2. Reversus e palatio regis, non solum scripta tua non inveni, sed etiam quicquid aliud in chartis fuit perit. Et ideo, scit Dominus, luxi meritum meum, quia non perlegi eloquium tuum, sed rogo ut quæcunque occasio venerit, rescribe mihi. Et gratiam verbi tui non auferas, ut quod ex meo delicto perdidit, iterum gratia tua recipiam. *Et manu sua.* Ora pro nobis, beatissime domine.

EPISTOLA XII

BRAULIONIS EPISCOPI ISIDORO.

Domino meo et vere domino, Christique electo, Isidoro episcoporum summo, Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

1. Solet repleri lætitia homo interior ac spiritualis, cum inquisitione fungitur amantis. Ob id velle meum est, mi domine reverentissime, nisi culpæ maceria mearum obsistat, et benigne te inquisitionem meam amplecti, et querelarum calumniam patienter accipere. Utrumque enim ago, et officium inquisitionis persolvo, et tibi contra te causarum mearum necessitates dirigo, quod ut benignissime tuo auditui admittas, in ingressu hujus dictionis portaque prostratus, peto a culmine vestri apostolatus; et quanquam vacillet calumniæ objectio, ubi lacrymarum est intercessio, cum lacrymæ non sint signa calumniæ, tamen sint, opto, et lacrymabiles calumniæ, et calumniabiles lacrymæ. Sed utrumque pro licentiosa amoris præsumptione, non autem pro arrogantia temeritate. Sed jam causam exordiar.

577 2. Septimum, si fallor, annum tempora gyrant ex quo me memini libris a te conditos Originum postulasse, et vario diversoque modo præsentem vos me frustratum esse, et absenti nihil inde vos rescripsisse, sed sub tali dilatione modo necdum esse perfectos, modo necdum scriptos, modo meas litteras intercidisse, aliaque multa opponentes, ad hanc usque diem pervenimus, et sine petitionis effectu

membrana. Pro voce pittacium Riscus allegat sanctum Augustinum, serm. 178, de verbis Apostoli, cap. 7, alios Ducangius. Fortasse non multum aberrabit qui dixerit vocem Hispanam pedazo, fragmentum, sive partem rei alicujus, ex pittacio originem trahere. AREV.

EPIST. XII. N. 1. In epistolæ inscriptione, pro Christique, alii, hic et alibi, Christique. Pro portaque, ut exemplaria mss. exhibent, Grialius edidit portuque, fortasse per errorem. AREV.

manemus. Ob hoc et ego vertam preces in querelam, ut quod supplicatione nequivi, vel calumnia laessendo valeam adipisci. Sæpe namque solet mendico prodesse vociferatio.

3. Quocirca cur, quæso te, mi domine, non tribuas quod rogaris? Unum scias, non dimittam, quasi fingens me nolle negata. Sed quæram, et instanter quæram, quousque autem accipiam, aut eliciam, piissimo Redemptore jubente: *Quærite, et inveniatis, et adjicente: pulsate, et aperietur vobis (Luc. xi, 9)*. Quæsi, et quæro, etiam pulso. Unde et clamito, ut aperias. Nam hujus argumenti me consolatur inventio, quia qui contempsisti postulantiem, exaudies forte calumniantem.

4. Hinc et ego scienti tua ingero, nec styli jactatione novi aliquid suggerere insipiens perfecto præsumo. Nec tamen erubescio imperitus disertissimo loqui, apostolici memor præcepti, quo præcipis libenter sufferre insipientem. Quamobrem accipe clamores calumniæ. Cur rogo talentorum distributionem et cibarium dispensationem tibi creditam hucusque retentas? Jam solve manum, impertire familiis, ne inopia pereant famis. Nosti quid creditor veniens reposeat a te. Non minuatur tibi quidquid dederis nobis. Memor esto parvis panibus multitudinem satiatam, et superasse reliquias fragmentorum magnitudine panum.

5. An putas donum tibi collatum pro te solummodo esse datum? Et vestrum est, et nostrum commune est, non privatum. Et quis dicere vel insanus præsumat, ut privato tuo gaudeas, qui de communi tantum inculpabiliter gaudere scias? Nam cum Deus tibi cœconomiam sui thesauri et divitiarum, salutis, sapientiæ et scientiæ tenere concesserit, cur larga manu non effundis quod dando non minues? An cum in membris superni capitis unusquisque **578** quod non accepit sic in altero possideat, ut alteri quod habet possidendum sciat, tu forsitan ideo nobis parcus existis, quia quod mutuo a nobis resumas non invenis?

6. Sed si habenti das, tantillæ mercedis fructum reportas. Sin vero non habenti tribuis, præceptis evangelicis satisfacis, ut reddatur tibi in retributione iustorum. Proinde et ego remordeor conscientia, eo quod in me communicabile nihil boni sentiam, quoniam jubemur per charitatem servire invicem, et unusquisque quam accepit gratiam in alterum illam administrare, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei (*I Petri iv, 10*); atque unicuique, sicut divisit Deus mensuram fidei, in unam compagem membrorum debeat eam cæteris partibus communicare, quia hæc omnia operatur unus, atque idem spiritus dividens singulis prout vult (*Rom. xii, 5*).

7. Sed ad unum ac peculiare subsidium quod

3. *Calumniantem, ex Ovet. Gothico; clamitantem, Rom. Cod. PEREZ.*

4. *Ex Ovet. Gothico, voce stulti in styli tantum mutata. PEREZ.*

Ibid. Alii, nec stulta jactatione. Et famulis pro familiis. Pro famis forte fame. AREV.

A præmissi recurro, ad importunitatem scilicet amicam amicitia destitutis, ac nulla membrorum honestorum gratia decoratis. Idcirco audi vocem meam tot interjacentibus terris. Redde, redde quod debes. Nam servus, servus es Christi et Christianorum, ut illic sis major omnium nostrum, et quia nostri causa tibi collatam præsentis gratiam, sitientibus animis scientiæque fame cruciatis impertiri non deliqueris.

8. Non sum saltem pes, qui ad injuncta discurrens possim alvo ecclesiæ, membrorum scilicet judicii, obedientiæ discursu parere, nec principatui capitis imperanti obsequendo placere. Quin etsi de inhonestioribus membris me esse sciam, sufficiat, quia quæ te constat a capite percipisse, per me est dignum egerere, nec te me non egerere, quamvis minimum, Christi tamen sanguine redemptum. Nam nec dicit caput pedibus: Non estis mihi necessarii, quoniam quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt; et quæ putantur ignobiliora esse, his honorem abundantiorum circumdamus; et quæ inhonestiora sunt nostra, majorem honestatem habent.

9. Sic itaque creator noster ac dispensator cuncta dispensat, ut cum in altero alteri dona divina, quæ in se non percipit, possidenda tribuuntur, charitas cumuletur. Denique tum bene **579** multiformis gratia dispensatur, quando acceptum donum et eis qui hoc non habent creditur, quando propter eum cui impenditur datum putatur. Hoc Apostoli capitulum a nobis in parte præmissum optime novit prudentia charitatis vestræ huic rei congruere totum; et quidquid summam tetigi, te procul dubio nosse melius, latet nullum.

10. Itaque hoc solum superest, quod et magno pere peto, ut præstes postulata, etsi non pro me, saltem pro ipsa charitate divinitus impertita. Pro qua jubemur et nosse et præstare omnia, et sine qua nihil sunt omnia. Sed et si qua superflua, si qua negligenter, si qua minus humiliter, aut inutiliter potius effudi quam dixi, cuncta, quæso, benigne suscipias, cuncta ignoscas, cuncta ores, ut Deus ignoscat. Ergo et hoc notesco, libros Etymologiarum, quos a te domino meo posco, etsi detruncatos corrososque, jam a multis haberi

11. Inde rogo ut eos mihi transcriptos integros, emendatos et bene coaptatos digneris mittere, ne raptus aviditate in perversum cogar vitia pro virtutibus ab aliis sumere. Ego autem opto, quamvis nullius egeas, et ultroneæ dicuntur putere merces, ut dignatio vestra benignitatis imperet nobis in id quod possumus et valemus, tantum ut obsequio nostro utaris, imo cûaritate, quæ Deus est, perfruaris.

12. Illis igitur expletis, crunt mihi quæstiones de sacris divinisque paginis, quarum mihi expositionem

6. *Alii, in una compagè. AREV.*

8. *Nec te me non egerere. Codex Cæsenas, nec te me non egere. Utrolibet modo corruptum id videtur. AREV.*

11. *Fortasse legendum dicantur pro dicuntur.*

12. *Reseras. Hoc est, aperis. AREV.*

cordis vestri lumen aperiret, si tamen et nobis jubes A resplendere, et divinæ legis obscura reserare. Nec si ista quæ peto percepero, de illis silebo, sed viam reseras capieodæ fiduciæ. Cum in hæc prima fronte non me confoderis stimulis verecundiæ, et ignaviæ meæ, locum dederis veni e, quod quem diligebas, quamlibet immeritum, non jusseris reprobare, quia ignominiosum valde videtur, ac vile, si necdum satius quis charitate ab eo quem amabat invenitur secedere.

13. Obsequio autem meæ servitutis dependo jura salutis, et quæso pietatem sanctissimæ vestræ potestatis, ut pro me orare digneris; quatenus quotidie fluctuantem animam in malis tuo intercessu lucreris, et ad portum tranquillitatis æternæ deducas, erutam a miseris et a scandalis. Dulce mihi fuit B diu ad te loqui, 580 quasi coram positus vultum viderem tuæ faciei. Ideo nec verbositatem cavi, et temeritatem fortassis incurri. Sed aut hoc aut aliud agere debui, tantum ut quod noluisti per humilitatem saltem tribuas per tumultuantem improbitatem.

14. Ecce quantum audaciæ dedit mihi gratia vestræ benevolentia. Et ideo si quid in hoc displicuerit, sibi imputet, quæ tantum amat, ut timorem tollat. Nam perfecta charitas foras mittit timorem. Speciali quoque gratia fretus speciali domino, in quo vires sanctæ Ecclesiæ consistunt, suggero ut, quia Eusebius noster metropolitanus decessit, habeas misericordiæ curam. Et hoc filio tuo nostro domino suggeras, ut utilem illi loco præficiat, cujus doctrina C et sanctitas cæteris sit vitæ forma. Hunc autem

14. Mss. de curam veteres libri, per compendium, pro misericordiæ curam. PEREZ.

Epist. xiii. N. 2. Alii, præ valitudine; et studueram, pro statueram. Confer Isidoriana, cap. 48, num. 7 et seqq., ubi conjiciebam legendum esse, si ad destinatum concilii locum pervenisses; nam Isidorus, ut videtur, ad aliquod concilium Toletanum

filium præsentem beatissimæ potestati vestræ per omnia commendo, et tam de his quæ hic suggestimus, quam etiam de his quæ supra quæsti sumus; eloquio vestro per eum illustrari mereamur.

EPISTOLA XII.

ISIDORI BRAULIONI EPISCOPO.

Domino meo et Dei servo Braulioni episcopo Isidorus.

1. Tuæ sanctitatis epistolæ me in urbe Toletana invenerunt. Nam permotus fueram causa concilii. Sed quamvis jussu principis in itinere positum remeare me admonuisset, ego tamen, quia propinquior eram præsentia ipsius quam regressioni, malui potius cursum itineris non intercludere. Veni ad præsentiam principis, inveni præsentem diaconum tuum, per eum eloquia tua suscipiens, amplexus sum, et legi, et de salute tua Deo gratias egi; desiderio omni desiderans, quamvis debilis atque fessus, fiduciam tamen habens per Christum in hac vita videndi te, quia spes non confunditur per charitatem, quæ diffusa est in cordibus nostris.

2. Codicem Etymologiarum cum aliis Codicibus de itinere transmisi, et licet inemendatum præ inviolitudine, tamen tibi modo ad emendandum statueram offerre, si ad destinatum concilii locum 581 pervenissem. De constituendo autem episcopo Tarraconensi non eam quam petisti sensi sententiam regis; sed tamen et ipse adhuc ubi certius convertat animum, illi manet incertum. Peto autem ut pro meis peccatis apud Dominum existere digneris intercessor, ut impetratu tuo deleantur delicta mea, et remittantur facinora. *Item manu sua.* Ora pro nobis, beatissime domine, et egregie frater.

vocatus erat, quod aliqua de causa celebratum non fuit. Fortasse hic esset locus ut in nota epistolam medicam Isidoro nostro afflictam, de qua dixi in Isidorianis, cap. 75, n. 5, adderem; sed tam certe Isidori nostri non est, et tam corrupte descripta est in Codice Vaticano ibi laudato, ut nullum operæ pretium fore videatur eam referre. AREV.

SANCTI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

DE ORDINE CREATURARUM LIBER.

582 CAPUT PRIMUM.

De Fide Trinitatis.

1. Universitatis dispositio bifaria ratione debet intelligi: in Deo, videlicet, et rebus, hoc est, in Creatore et creaturis; non quod Deum in parte

Cap. 1. N. 1. In Isidorianis, cap. 23, multis rationibus ostendi hoc opus Isidori videri, ac contrariis difficultatibus satis, opinor, feci. Quod autem testimonium Æneæ Parisiensis, qui hoc opus Isidoro ascribit, a me repertum non fuisse tunc asserui, id jam mihi dicere non licet; nam postmodum obser-

D ponamus, aut æquiparare Creatorem creatura possit, sed quia omne quod est, aut factum intelligitur aut infactum, aut potens, aut subjectum, aut æternum, aut temporaneum. Factum ergo, et subjectum, et temporaneum, ipsa est creatura. Infactum autem, et potens, atque æternum, ipse est Deus.

vavi, c. 94 operis Æneæ Parisiensis adversus Græcos Isidori nomine ex libro de Ordine creaturarum verba quedam laudari. In Isidorianis etiam, cap. 83, n. 9, exseripsi præfationem Dacherii, sive Acherii ad hunc librum. Ea præfatio in Editione Parisiensi anni 1655 aliquantulum discrepat, ut: *Codicem non procul*